

ÜHE AJALOOLISE HOONE STIILIPÕHINE RESTAUREERIMINE

Timo Aava, Eero Kangor, Claudia Valge

Lutheri vabriku direktori 1910. a valminud villa Tallinnas Pärnu maantee 67 kuulub 1870. aastatel Alexander Martin Lutheri asutatud vineeri- ja mööblivabriku hoonekompleksi. Lutheri vabrikust kujunes toonasele tööstusele omane linnak, kus peale mainitud direktori elamu asusid veel rahvamaja, tuletõrjehooned, veetorn, töötajate elamud ja mõistagi tootmishooned.

Peterburi arhitektid Nikolai Vassiljev ja Aleksei Bubõr hakkasid Lutheri villat kavandama 1909. a pärast Tallinna saksa teatri uue hoone (praegune Eesti Draamateater) valmimist. Elamu esimene projekt järgis ameerikalikku raskepärast villastiili, mis edasitöötamisel ja teostamisel taandus n-õ peterburilikuma ja saksa teatri stiiliga sarnaneva põhjamaise juugendi ees.¹

Elamu oli Lutherite käsutuses paarkümmend aastat, kuid 1930. aastail üürisid nad seda Itaalia saatkonnale. 1940. a hoone riigistati ja kohandati lastepolikliinikuks. 1944. a märtsipommitamise käigus hävis hoone interjööri peaaegu täielikult. Pärast sõda kohandati hoone elamis-pindade puuduse tõttu korteriteks, sellele ehitati uus katus ja paigaldati uued avatäited. 1956. a anti maja lastepolikliiniku ja kiirabijaama kasutusse.

Hoolimata Pärnu maantee laiendamisest ja paljudest uusehitistest säilis Lutheri villa ühena vähestest selle piirkonna sõjaeelsetest hoonetest. 1972. a valminud ajakirjandusmaja üheksakorruseline hooneplokki lahutas selle aga ülejäänud Lutheri kompleksist.

1970. a otsustati endine Lutheri villa kohandada Tallinna perekonnaseisuaktide osakonna tarbeks. Projekterimisinstituudi Kommunaalprojekt sisearhitektid Ants Raid ja Sirje Uusbek nägid 1971. a nn pulmamaja projek-

tis ette mittekandvate siseseinte lammutamise ning peatrepi asemele uue, kolme korrust ühendava trepi rajamise. Avalikud ruumid kavandati põhikorpusesse ja ametiruumid endisse teenijatetiiba. Valminud projekt jäi mõneks aastaks seisma, sest puudus raha ehituseks.

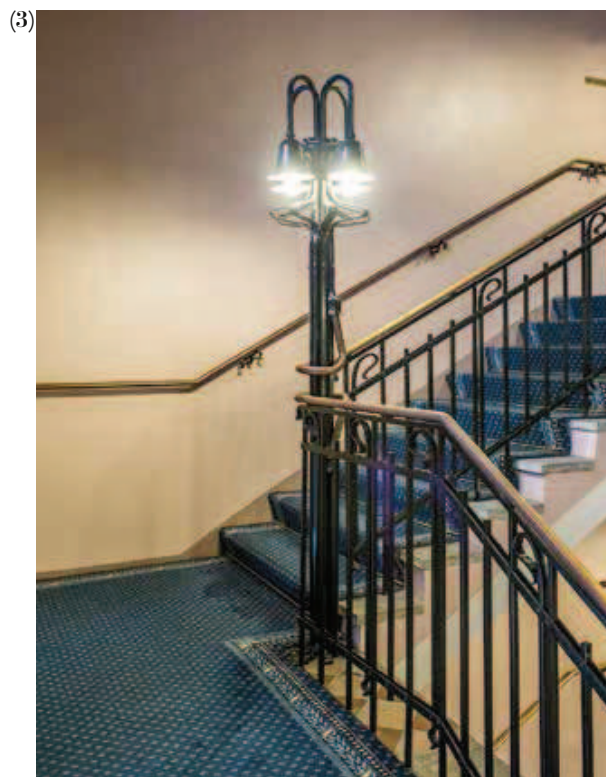
1977. a oli Sirje Uusbek asunud tööle Teatrite Liidu projekterimisbüroosse, kus järgmisel aastal alustati Eesti Draamateatri projekterimist. Samal aastal jätkas Kunstikombinaadi ARS sisearhitekt Leena Zaporozets pulmamaja kavandamist, kaasates sellesse ka Sirje Uusbeki. Suurema osa pulmamajast kujundaski Uusbek, ainult kolmanda korruse Zaporozets.

Mööbli kujundamisel ja teostamisel tuli olla leidlik, sest materjalivalik ja tehnilised võimalused olid piiratud. Seetõttu saavutati juugendile omane voolujoonelisus ja kergus üksnes üksikutes detailides (näiteks peasissepääsu tamburi kukeharjakujulises viilus, mis sarnaneb maja fassaadiviiluga), kuid mööbli vormid jäid raskepäraseks. Metallvalgustite ja trepikäsi puude puhul sai Maire Morgen-Hääl parema tulemuse, sest tal oli kasutada Tallinna Polütehnilise Instituudi vilunud meistrite abi ning võimalus teostamises kaasa rääkida. Kunstikombinaadist kaasati Dolores Hoffmann (vitraažid), Eeva-Aet Jänes (seina- ja laemaalid) ning Mare Soovik-Lobjakas (klaasvalgusti keldris).

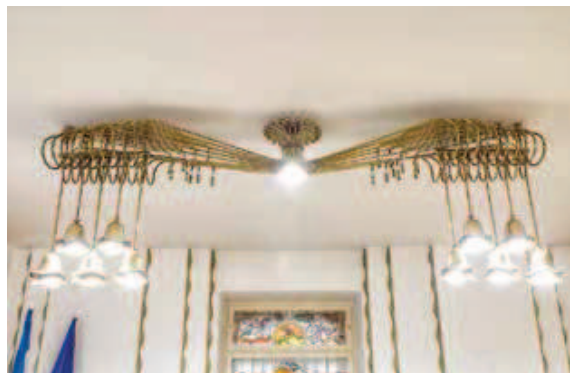
Kuna kultuurimälestiste registris puudusid mälestise kohta täpsemad andmed, kohtusime 2016. a Sirje Uusbeki ja Maire Morgen-Häälega.² Viimasel olid alles disainitud valgustite ja metallesemete joonised ning paar maketti. Mälestise koosseisu täpsustamiseks tellis Tallinna Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse osakond

(1) Vaade juugendvillale Pärnu maanteelt. Fotod Uku Peterson (2) Fuajee ja tambur ning Eeva-Aet Jänese seinamaalingud

(3) Maire Morgen-Hääle kujundatud trepp ja valgustid. Fotod Uku Peterson (4) Abielude registreerimise saali on kujundanud Sirje Uusbek (5) Maire Morgen-Hääle kujundatud valgusti abielude registreerimise saalis

väärtuslike detailide inventuuri Claudia Valgelt, kes kirjeldas ja mõõdistas kõik originaalsed sisekujunduselemendid.

Põhjamaade juugendist ja *art deco*'st inspireeritud pulmamaja postmodernistlik interjöörid pidi harmoneeruma arhitektide Vassiljevi ja Bubõri projekteeritud majaga. Kuna sisekujunduse loomisel ei saanud lähtuda esialgsetest elluviidud projektidest, on tegu autorite kujutlusel põhineva rekonstruktsiooniga. Pulmamaja sisekujundus sarnaneb Eesti Draamateatri omaga, sest need valmisid samal ajal ja sama sisekujundaja tööna Vassiljevi-Bubõri arhitektuurilt sarnastesse hoonetesse.

Pulmamaja interjööride lahenduse filosoofilised ja metodoloogilised alused lähtuvad Nõukogude Eestis ja mujal Ida-Euroopas sel ajal levinud restaureerimispõhimõtetest. 1964. a Veneetsia harta printsiipe, et restaureerimine lõpeb uue lisamisega, kõik lisatav peab aga olema algsest eristatav ning kandma nüüdisaja pitserit, paljudel juhtudel ei järgitud. Lutheri villa interjöörid on stiililise restaureerimise ehk rekonstrueerimise näide 1970. ja 1980. aastatel taastatud mõisate (Palmse, Sagadi) kõrval. Eramu ümberkohandamine ühiskondlikuks kasutuseks on jällegi iseloomulik toonasele pärandipoliitikale.³

Pulmamaja postmodernistliku interjööri kõrval võib sama ajastu uusehitiste näidetena esile tuua 2016. a sügisel kaitse alla võetud Paide kultuurimaja ja arvatavasti peagi kultuurimälestiseks tunnistatava rahvusraamatukogu. Iseseisvuse taastamisele järgnenud omandireformi

ja erastamise kartuses võeti Lutheri villa interjöörid kaitse alla juba 1995. a, kuigi hoone ise sai mälestiseks alles kaks aastat hiljem.

Pulmamaja interjööride sedavõrd varane kaitse alla võtmine oli erandlik ja mõneti konfliktne, sest esialgu oli kaitse all suhteliselt hiline nõukogude ajal teostatud interjöörilahendus, kuid palju vanem hoone veel mitte. Näiteks samast ajastust pärinevat, kõrgemal tasemel teostatud endist Sakala keskust ja selle interjööre kaitse alla ei võetud, mistõttu on need nüüdseks sisuliselt hävinud.

1990. aastatel nimekirjade kaupa enamasti ainult aadressi või nime alusel kaitse alla võetud mälestiste koosseisu tuleb edaspidigi täpsemalt fikseerida, kirjeldada ja süstematiseerida.

¹ Kahe täiskorruse ning mansard- ja keldrikorrusega villa keskel oli trepihall, esimesel korrusel kabinet, salong, talveaed ja söögituba, viimane oli ühendatud köögiplokiga. Teisel korrusel asusid magamis- ja lastetoad. Maja ümber kaarduvalt terrassilt pääses hoonega orgaaniliselt seotud aeda. Aia maanteepoolne osa kavandati Inglise stiilis, maja taga asus juurviljaaed ning seda ümbritsesid majaga samas stiilis väravad ja piirdetara.

² Sirje Uusbekki küsitlesid Tallinna Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse osakonna peaspetsialist Eero Kangor ja Claudia Valge ning Muinsuskaitseameti kunstimälestiste inspektor Kadri Tael.

³ Vt nt Krista Kodres. Arhitektuuripärandi restaureerimine: ideoloogia, poliitika ja tegevuspraktika. – Eesti kunsti ajalugu 1940–1991, II osa. Tallinn, 2016.